

**ESSENTIALITY OF THE PHENOMENON KIBERSOCIALIZATION AND STUDY OF
THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE MODERN BULGARIAN FAMILY**

Elena Dicheva

University “Prof. D-r Asen Zlatarov”-Burgas, Bulgaria di4_el@abv.bg

Abstract: The impact of modern technologies and the media as a means of mass information on the structure and dynamics of social and public relations has long been no longer an initial scientific hypothesis. For nearly a decade, the attention of high-ranking European and international organizations has focused on the media and information literacy, their role and importance for personal development and social integration of society. The results of their multiple research on communication effects and consequences show the power of impact on their audience, educating certain needs, goals and values. On their basis, leading institutions such as UNESCO, the EC have developed and implemented relevant strategies and concepts for training in media and information literacy. At the national level, practically adequate projects, documents and guidelines have been developed and implemented, taking into account our nationality participation in the development of modern communication space. The media and information and communication technologies today affect not only the content of the messages and the images they disseminate, but also by forming different generations of people based on their media consumption patterns. In this sense, conditions for distortions at different levels of the structure of society arise, with the contemporary family. In the processes of dynamic transformations of social relations, in the course of which the models of gendered interactions, marital-family relations, roles and statuses of men and women in society and family, the system of values, the problems of family transformation as an institution reiterates the path of economically developed countries - increasing the number of divorces, extramarital births, single-parent families, the development of alternative forms of the family (unregistered marriage, nuclear families, a single father with children), emancipation of women and children. The aim of the study is to research the impact of the media and ICT on the transformation of the family, its values and its influence on the personal development of the generations in it, the social integration of the society as a whole. In other words, the publication presents a socio-psychological-pedagogical discourse on the potential of satisfying the family requirements and needs of family education in the context of cyber-socialization of modern man.

The study research was carried out within project DN 05/8 14.12. 2016 "Digital competences and media education in preschool and elementary school age" at the Research Fund of the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria.

Keywords: media, ICT, information, socializing environment, family-educated, cyber-socialization, impact.

**СЪЩНОСТ НА ФЕНОМЕНА КИБЕРСОЦИАЛИЗАЦИЯ И ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ВЪЗПИТАТЕЛНИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА СЪВРЕМЕННОТО БЪЛГАРСКО
СЕМЕЙСТВО**

Елена Дичева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров”-Бургас, di4_el@abv.bg

Резюме: Въздействието на съвременните технологии и медиите като средства за масова информация върху структурата и динамиката на социалните и обществени взаимоотношения отдавна вече не е начал- на научна хипотеза. Близко десетилетие вниманието на високопоставените европейски и международни организации е съсредоточено върху проблема за медийна и информационна грамотност на индивида, ро-лята и значението ѝ за личностното му развитие и социалната интеграция на обществото. Резултатите от проведените от тях множество изследвания за комуникационните ефекти и послед-ствията показват си-лата на въздействието върху аудиторията им, възпитавайки определени пот-ребности, цели и ценности. На тяхна база, водещите институции като ЮНЕСКО, ЕК създадоха и реализират съответни стратегии и концепции за обучение в медийна и информационна образованост. На национално ниво са разработени и се прилагат практически адекватни проекти, документи и ръководства, отчитащи участието ни в из-граждането на съвременното

комуникационно пространство. Медиите и информационните и комуникационни технологии днес въздействат не само чрез съдържанието на съобщенията и образите, които разпространяват, но и като формират различни поколения хора на базата на моделите им за медийно потребление. В този смисъл, възникват условия за деформации на различни нива в структурата на обществото, като на особено влияние се подлага съвременното семейство. В процесите на динамични преобразования на социалните отношения, в хода на които се изменят образците на гендерни взаимодействия, брачно-семеини отношения, роли и статуси на мъжете и жените в обществото и семейството, системата от ценности проблемите на трансформацията на семейството като институция повтаря пътя на развитието в икономическо отношение страни – увеличаване количеството на разводите, извънбрачните раждания, на семействата с единствено дете, развитието на алтернативни форми на семейството (незарегистриран брак, нуклеарни семейства, семействата на самотен баща с деца), еманципация на жените и децата.

Целта на разработката е проучване на въздействията на медиите и ИКТ върху трансформацията на съвременното семейство, неговите ценности и влиянието им за личностното развитие на поколенията в него, социалната интеграция на обществото като цяло. С други думи публикацията представя социално-психологически-педагогически дискурс на потенциала на удовлетворяване на семейните изисквания и потребности, на семейното възпитание в контекста на киберсоциализацията на съвременния човек. Разработката е направена в рамките на проект ДН 05/8 на тема „Дигитални компетенции и медиаобразование в предучилищна и начална училищна възраст“ от ФНИ към МОН.

Ключови думи: медиите, ИКТ, информация, социализираща среда, семейно възпитание киберсоциализация, въздействие.

Статията е финансирана по проект „Дигитални компетенции и медиаобразование в предучилищна и начална училищна възраст“, ДН 05/8 14.12.2016

Медиите и информационните и комуникационни технологии днес като средства за масова комуникация въздействат не само чрез съдържанието на съобщенията и образите, които разпространяват, но и като формират различни социални категории, групи и дори поколения хора на базата на моделите за медийно потребление. В този смисъл, възникват условия за трансформация на различни нива в структурата на обществото, като при това на особено влияние се подлага съвременното семейство. В процесите на динамични преобразования на социалните отношения, в хода на които се изменят образците на гендерни взаимодействия, брачно-семеини отношения, роли и статуси на мъжете и жените в обществото и семейството, системата от ценности въобще, проблемите на трансформацията на семейството като институция повтаря пътя на развитието в икономическо отношение страни – увеличаване количеството на разводите, извънбрачните раждания, на семействата с единствено дете, развитието на алтернативни форми на семейството (незарегистриран брак, нуклеарни семейства, семействата на самотен баща с деца), еманципация на жените и децата. Появяват се редица нови и нетипични за обществото ни проблеми, извикващи противоречия и разногласия – актуален пример, ситуацията около ратифициране съдържанието и постановките на Истанбулската конвенция, бурно обсъждани у нас последните месец-два!).

Въобще, налице е криза във семейството. Семейният живот става все по-опосредстван, контактите все повече електронно зависими (чрез Skype, Facebook и др.), а конфликтите са все повече символни и виртуално опосредствани, отколкото непосредствено физически. При това, като че ли българското семейство губи контрола над децата си и битката с електронните технологии. – Извод, наложен от резултатите на националното проучване „Влиянието на ИКТ върху семейния живот: ролята на ИКТ във взаимоотношенията родители-деца и семейство-общност“, осъществено от партньорските организации Сдружение „Център за образователни инициативи“ (ЦОИ) и Сдружение „Асоциация Родители“ (АР) през 2008 г. с прилагането на методика, разработена и тествана от Joint Research Center към Европейската комисия, ползвана в момента в деветнадесет държави на общността. Сходни са и основните изводи на представителното изследване за „Онлайн поведението на децата в България“, проведено от Национален център за безопасен Интернет и Маркет Линкс през 2016г. като сравнение с международното изследване „Децата на ЕС онлайн“ през 2010 г., както и резултатите от допитванията, проведени от студентите на Факултетта по начална и предучилищна педагогика към СУ „Св. Климент Охридски“ по проект, свързан с развитието на медийната грамотност. Като цяло, те разкриват и недвусмислено посочват назрялата необходимост от активизиране на усилията за въвеждане, утвърждаване и популяризиране на ефективни мерки за контрол

върху медийното поведение, с целенасочено и ситечно, комплексно развитие на възможностите за педагогизиране на виртуалната социализация на подрастващите в реалната медийна и киберсреда. В това отношение, от професионални отговори и коментари по отношение на възпитанието и социалната превенция се нуждаят редица въпроси, които ежедневно ни поставя случващото се в т.н. медийно и киберпространство, въздействащо активно върху възпитанието, морала, културата, социалната адаптация на днешните млади – бъдеще и гарант за благосъстоянието на народа и страната ни. При това, естествено, актуалните измерения на дигитални компетенции – медиаобразование – социално възпитание, гражданско съзнание и култура би трябвало да се осъществяват адекватно на стандартите на съвременната социализационна ситуация, която изисква: толерантност и уважение към ценностите, възгледите и вярванията на всеки; критичен и плуралистичен подход и интерпретация; морално възпитание и практически ориентации за справяне при решаването на проблемни, кризисни и конфликтни ситуации.

Във връзка с гореказаното, особена актуалност и значимост придобива социализацията на личността, която представлява сложен, многоаспектен процес на приобщаване на индивида към „всеобщото социално“ и едновременно с това постоянно търсене и откриване, утвърждаване на себе си като субект на социалното обкръжение и култура. На фона на особеностите и спецификата на съществуващата виртуална социализираща среда на медии и киберпространство можем да си позволим понятието медия-киберсоциализация на човека като съвременен психолого-педагогически феномен на личността в рамките на теорията за социалното възпитание и единната концепция на педагогиката и психологията за жизнения път и развитие на човека. С появата и разпространението на глобалната мрежа Интернет, която мнозина експерти смело определят като „алтернатива на човешкия мозък“ съвременният жител на планетата Земя като представител на вида *Homo Sapiens*, на границата на XX и XXI век се превърна фактически в *Homo Cyberus*, а психолого-педагогическата наука се обогати с появата на иновационен социално-педагогически феномен – процеса на киберсоциализация на човека. Автор и разпространител на термина киберсоциализация в научен оборот от 2005 г. насам е руският изследовател и учен Вл. А. Плешаков. Той определя киберсоциализацията (от гр. *Kybernetike* – „изкуство на управление“; от гр. *Kybernao* – „държа щурвала, управлявам“ + англ. *Socialization* – социализация), или виртуалната компютърна социализация на личността в киберпространството като процес на качествени изменения на структурата на самосъзнание на личността, извършвани под влияние и в резултат на използване от човека на съвременните информационно-комуникационни и компютърни технологии в контекста на активна практика и жизнена дейност. В процеса на киберсоциализация, изхождайки именно от спецификата на представеност и влияние на факторите на киберпространството на Интернет-средата (както и на медиите, с които обозначаваме средствата за комуникация и разпространение на информация, включително Интернет, и др. мобилни и социални мрежи едновременно като мега- и мезофактори на социализация) на социализация на личността, у индивида възникват редица нови, фактически, киберонтологични очаквания и интереси, мотиви, стремежи и цели, потребности и нагласи, както и форми на психологическа и социална активност, непосредствено свързани с тази среда – неговото ново жизнено пространство. При това под киберпространство разбираме съзнателно изграденото и постоянно допълвано и развивано от човечеството мрежово информационно въздействие на ноосферата.

В контекста на разсъждения, закономерно възниква въпросът, а може ли семейното възпитание да се осъществява в рамките на киберсоциализацията на съвременния човек? По наше мнение е възможно и се основава на ред фундаментални предпоставки. - Класическото семейно възпитание (съществуващо в различни култури и видоизменяло се в продължение на векове) и семейното възпитание в контекста на киберсоциализацията (появило се съвсем неотдавна в континуума на формираното киберпространство) са взаимосвързани, могат да се допълват един друг и могат, в определени граници, дори да се заменят един с друг, но като цяло те са неравнозначни и при никакви условия не могат да станат такива: семейното възпитание е по-емоционално по своя характер, отколкото всяко друго възпитание, тъй като негов «проводник» се явяват съпругеската любов между родителите, както и родителската любов към децата, извикващи като положителен резултат ответни чувства на децата към родителите. На тази база, семейното възпитание в контекста на киберсоциализацията можем по целесъобразност да определим като процес и „резултативно-възпитателен потенциал“ на отношенията (целенасочени и спонтанни) и на взаимодействието (организирано и стихийно) между хората, имащи определен в дадения момент на жизнена дейност семеен статус и начин на живот в киберпространството. Поради това считаме, че общата и главна цел на киберсоциализацията се явява подготовката на човека от конкретна възраст и семеен статус към активна,

мобилна жизнена дейност (при това устойчива, базирана на семейния начин на живот, и едновременно гъвкава, пластична) в конкретните условия на социализиращата среда на киберпространството. Конкретните задачи и средства на семейното възпитание в контекста на киберсоциализация се обуславят от съответните тенденции и „веяния на времето“: съвременния общественно-икономически строй и държава-вен порядак, ниво на развитие, а главно, от разпространението и достъпността на информационно-комуникационните и компютърни технологии на съвременното киберпространство, представените в него ни-ва на култура, идеологии, морал и приетата система на взаимоотношения в този социален слой, към който се отнасят членовете на семейството. При това задачите и средствата на семейното възпитание в контекста на киберсоциализацията ще бъдат съществено различни за децата и възрастните от различни възрасти.

Достигането на тази цел и решаването на конкретните задачи на семейното възпитание в процеса на киберсоциализация на човека, ефективно и с адекватни средства става възможно в резултат на усвояване от човека на съответните знания, развитието на умения и формирането на навици в контекста на придобития опит, необходими за ефективна мобилна жизнена дейност на личността както непосредствено в условията на семейството, така и, безусловно, във взаимоотношенията с другите социални институти (държавни, общински и неправителствени органи и институции, социални, образователни и възпитателни, религиозни организации, учреждения за култура и спорт – театри, музеи, спортни клубове, обществени организации и др.). В XXI век подобен вектор на семейното възпитание може да намери възможности и реализация на практика, позволявайки по този начин достигането на целта и осъществяване решаването на конкретните задачи в процеса на киберсоциализация по пътя на приобщаване на човека към висшите нравствени (в това число, и семейните) ценности, качествено самоопределение и съвършенстване на личността за сметка на преосмисляне на процесите на дейност и съществуването му в информационното пространство, както и, в особенност, за сметка на квалифицираното професионално съпровождане и подпомагане на този процес с отчет на социокултурните, етноконфесионални, психовъзрастови, джендерни, личностни и индивидуални особености на човека.

При подобен подход на мисли, намираме за логично организацията и структурата на общата рамка на емпиричното проучване на въздействието на съвременните средства за масова комуникация върху образа, модела и имиджа на семейството у нас да се съсредоточи в разглеждането на следните **въпроси като:**

- **Разбиране за мястото и ролята, целите на функциониране на средствата за масова комуникация като социализираща среда,** влияеща върху семейните отношения, структура, благополучие и др. параметри на семейството, определящи възпитателния му потенциал и възможностите за ефективна социализация на подрастващите в него;

- **Образ и модели, характеристика на съвременното „идеално семейство“ в СМК** и тяхното интерпретиране в обществената среда;

- **Диагностика на медиавъздействието и влиянието на ИКТ в съвременното** за формирането на ценностите и нормите, културата и поведението в семейството и обществото, възпитанието и социализацията на подрастващите; появата на девиации и зависимости и др. отклонения в нормите на поведение;

- **Медийната грамотност като средство за социализация** на децата в семейна и обществена среда;

- **Анализ и оценка на въздействието на медиите и ИКТ за трансформиране** на съвременното семейство, семейно-брачните отношения, семейна политика, демографската криза.

Така основавайки се на **причинно-следствените връзки** и следвайки принципите на **системност и комплексност** в разсъжденията и действията намираме за логично и обосновано формирането на съответната **Методика на проучването** от каузален тип с дескриптивен характер под формата на анкета с преобладаващ число съдържателни въпроси от затворен, няколко открити и с методическа функция, при репрезентативна извадка с доверителна вероятност (точност) 95% и грешка $\pm 5\%$, по метода на квантова извадка (задължителен набор от признаци за анализ и оценка). На основание на данните от Го-дишника на НСИ за 2011 г. за населението в югоизточния регион, включващ Бургаска, Сливенска и Ямболска области се спрехме на генерална съвкупност за изследване в обем от 500 души и извадка от 218 респонденти.

Обект на изследването бяха средствата за масова комуникация (медии и ИКТ) и влиянието им върху семейното възпитание на подрастващите в него.

Предмет на изследването – мнението на населението от югоизточния регион, включващо живущите в Бургаска, Сливенска и Ямболска области граждани от различни населени места, пол, възраст,

социален и професионален статус относно влиянието на средствата за масова комуникация върху семейството, него- вите образ и имидж, потенциал на възпитание на подрастващите.

Цел на изследването (краен резултат) – изучаване на въздействието на средствата за масова комуникация за трансформиране на съвременното семейството, неговите структура, ценности, модел, образ и имидж, възпитателен потенциал на подрастващите.

В изпълнение на поставената цел се изисква решението на **следните задачи**:

1. Изясняване на същността и характерните особености на трансформацията на съвременното семейство, неговите ценности и влиянието им за личностното развитие на поколенията, социалната интеграция на обществото като цяло.

2. Анализ и типологизация на структура на семейството, ценностните ориентири и моделите на възпитание на децата от ПУВ и НУВ в него.

3. Проучване на отношенията на обществото към информационно налаганите модели и образци на джендерни и социални взаимодействия и отношения, алтернативните форми на семейно-брачни отношения, промените в състава на семейството и факторите за нарастващо семейно неблагополучие под влияние на медиите и ИКТ.

4. Медийната грамотност и информационната компетентност като фактор за социалната вграденост и успеха на личността, социалната интеграция на обществото.

5. Синтез и диференциране, обобщение на промените (положителни и отрицателни), определяне на опасните тенденции при трансформация на семейната среда и формиране на система за превенцията и корекцията им.

При обработката и анализа на получените резултати се съобразяваме със следните **критерии и показатели на изследването**:

Критерий 1. Разпознаване и разбиране въздействията на дигиталните медийни технологии, техните послания върху индивидите и обществото.

Показател 1. Образ и авторитет на семейството, функции и роли.

Показател 2. Типология съвременни семейства.

Показател 3. Модели на семейно-брачни отношения, родители и деца, поколения, роднини.

Показател 4. Семейни ценности, възпитателен потенциал, педагогическа власт на родителите.

Критерий 2. Анализирани и обсъждани, осъзнаване и оценка на медийните въздействия върху индивида и семейната среда поотделно и цялостно.

Показател 1. Стабилност и благополучие.

Показател 2. Хаотичен плурализъм, социален nihilизъм, неопределеност и различие в ценности, традиции, норми за морал, етика, нравственост, справедливост, законност.

Критерий 3. Диагностициране на медиавъздействието и дигиталните технологии върху индивида и общността

Показател 1. Последствията от въздействията на дигиталните технологии върху състоянието на семейната среда, отношения, възпитание, идентичност, социализация, образование, професионално ориентиране и реализация на подрастващите.

Критерий 4. Осъзнаване на трансформационните промени в ценностите на семейство и общество и преодоляване на антагонистичните противоречия (индивидуализъм, потребителство, емоционално-афективен стил на поведение и взаимоотношения, маниакално- депресивни състояния, зависимости, девиации и делинквентност).

Показател 1. Наличие на грамотност и компетенции в разпознаване, нагласи и умения за корекция и преодоляване на деформациите.

Показател 2. Формиране на визия и концепция, подбор на технологии и средства, среда за преодоляване.

Показател 3. Контрол за успешността на системата за превенция на негативното въздействие на дигиталните медийни технологии върху семейството и обществото.

С изясняване същността на горепосоченото се прави връзка със съдържанието на проблематиката от другите направления на проекта, **особено тези за дигиталните компетентности и дигитална грамотност, които служат като база за разкриване възможностите и потенциала на семейството и възпитание на децата в него.**

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Национално проучване (2008) Влияние на ИКТ върху семейния живот: ролята на ИКТ във взаимоотношенията родители – деца и семейство – общност, част от проект PATCH WORLD, финансиран от ЕК, С., Center for Educational Initiatives
- [2] https://www.safenet.bg/.../BulgarianNationalResearch2016_Summary_BG_final.pdf Онлайн поведението на децата в България, Основни изводи от национално представително проучване, С., 2016.
- [3] Плешаков В.А. Киберсоциализация човека: от Homo Sapiens'а до «Homo Cyberus'а»? // Вопросы воспитания, 2010. – № 1 (2) – С. 92-97.